

http://www.fn.hu/tudomany/20091204/isten_hagyta_elveszni_6_millio/

Isten hagyta elveszni 6 millió fiát

Takács Róbert

2009. december 6. 07:30

Van olyan Isten, aki hagyja elveszni hatmillió fiát? Aki „próbaképp” mindent elvesz az embertől, és végül egy Auschwitz felé döcögő szekérre ülteti? Európában mindannyian ugyanannak a kultúrkörnek a nyelvét beszéljük - Jób lázadása és Gábor György vallásfilozófus magyarázata az FN.hu-n.

A [Politikatörténeti Intézet](#) és a Magyar Antirasszista Alapítvány Anno Filmklubjának Tolerancia Évadjában ezúttal Gyöngyössy Imre és Kabay Barna: Jób lázadása című filmjét vetítették. A film után Gábor György vallásfilozófus értelmezte a látottakat.

Jób lázadásának története 1943 közepén indul, ekkor fogadja örökbe Jób és Róza, a vélhetően egy tisztántúli községben élő jómódú pásztor-kereskedő házaspár a keresztény kisfiút, Lackót a megyei árvaházból. Az intézmény vezetői két bikáért cserébe hajlandók a csalásra is: öt évvel visszadatálják az örökbefogadási papírokat, 1938-ra. Erre azért volt szükség, mert 1938 májusában lépett életbe az első zsidótörvény, amelyet 1943-ig további három követett.

Ezek – és további – törvények újabb és újabb területeken emelték állami normává a hazai társadalom egy számarányában és gazdasági, kulturális teljesítményében is jelentős alkotórészének másodrangúságát. 1943-ban már nemcsak több hivatali pályáról lettek kizárva, illetve a szellemi, gazdasági pályákon erősen korlátozva azok, akiket a törvények zsidónak minősítettek – előbb vallási, majd faji-származási alapon –, hanem törvény szankcionálta a zsidók és nem zsidók közti házasságot és szexualitást is. Jób családját az első két zsidótörvény abból a szempontból nem sújtotta, hogy nem tartoztak a mintegy 90 ezer állását veszítő közvetlen érintett közé: nem értelmiségi munkát végeztek, kereskedésükben sem volt alkalmazottjuk.

Betiltott vallás

Nem szorultak rá strómanra se, azaz olyan keresztényre, aki névlegesen átveszi az üzletet. Földbirtokukat viszont csupán a környezetük és a vármegyei hatóságok hallgatólagos beleegyezésével tarthatták meg, mivel igény esetén a negyedik zsidótörvény alapján kötelesek lettek volna kártérítés fejében átengedni azt. Eleve elképzelhetetlen lett volna törvényesen örökbe fogadniuk egy keresztény kisfiút, de 1942-től az izrealita vallás egyenjogúságának visszavonását követően, már arra sem lett volna törvényes lehetőség, hogy Lackó áttérjen a zsidó hitre.

Erre az azt megelőző években sem volt sűrűn példa, a két világháború között mégiscsak évente átlagosan kétszázan – főként házastársuk vallását követve – megtették. A helyi hatóságoknak ezen felül is számtalan lehetőségük nyílt az ott élő zsidók életének megkeserítésére, egyes nyilvános helyekről – így fürdőkből való – megalázó kitiltásoktól kezdve sohasem komolyan vett előírások megkövetelésén át a hétköznapi erőfitogtatásig.

Sokan nem hittek a fülüknek

Jób és Róza abban a tudatban fogadta örökbe Lackót, hogy nincs hátra sok idejük, olyan utódot akartak hát elvesztett gyermekük helyébe, aki „túléli” azt, amikor ők már „nem lesznek”. Vajon a magyar társadalom mit tudhatott 1943-ban? A hazai vezetés ebben az évben már kétségkívül tisztában volt azzal, hogy a hitleri Németország milyen sorsot szán a munkatáborokba hurcolt millióknak. A közvélemény a sajtóból és a rádióból nem kapott érdemi információt, de menekültek, szabadságos katonák és munkaszolgálatosok több tízezren mesélhették el a keleti fronton szerzett tapasztalataikat.

Sokan kételkedtek ezekben a híresztelésekben, ellenséges propagandának tartották, mások nem merték elhinni, nem akarták összerakni az információfoszlányokat. Igaz,

akkor a magyarországi legfelső vezetés, személyesen Horthy is, elzárkózott a zsidóság deportálásától és megsemmisítésétől.

A filmbeli történet 1944 májusában-júniusában ér véget. Ekkor Magyarország már német megszállás alatt állt. Jóbot és feleségét a falubeli zsidókkal együtt szekérre rakják. Két hónap alatt a több mint 400 ezer fős vidéki zsidóság lényegében eltűnt az országból, a magyar közigazgatási és csendőri kar nagy hatékonysággal hajtotta végre az akciót, a gettókból a legtöbbeket Auschwitz-Birkenau felé irányították. Horthy július elején állította le a deportálásokat, június végi kísérletét még a belügyi vezetés sikerrel szabotálta. Ezzel a fővárosi zsidóságot – átmenetileg – meg tudta óvni.

Passzivitás

A filmen a falubéliek alapvetően szolidárisak voltak zsidó ismerőseikhez, az egyik tejet nyújt a szekéren ülő gyerekeknek, a fúvószenekear gyászindulót játszik. Számptalan reakció fordult elő, bátor szembeszálláson, zsidó ismerősök bújtatásától, segítségétől kezdve félelemben gyökerező passzivitáson át a szerencsétlen sorsúak további megalázásáig, kifosztásáig.

Az első és az utóbbi a társadalom egy kis hányadára, tízezrekre volt jellemző, a többség nem lépett fel tevőlegesen a gettóba zárt zsidók érdekében, még ha el is ítélte a magyar és német hatóságok akcióját, de nem is írt feljelentéseket. A félelem, tehetetlenség mellett az évek óta az állami szintre emelt, kodifikált antiszemitizmus és a hatalom korrupciója is a passzivitás felé terelt: a lefoglalt zsidó vagyon, a bolt, a jószág, a ház, az állások egy részét a helyi lakosságnak jutatták.

A film nagyon gazdag vallási szimbolikát vonultat fel, húzta alá Gábor György. Maga a „lázasadás” nem más, mint az élet átmentése. A zsidó hitvilágban az élet kitüntetett jelentőséggel bír, mindent felülíró érték. Ahogy a Talmudban olvasható, „aki egy életet ment meg, az egy világot ment meg”.

A zsidóság vallása az egyistenhiten túl két másik szempontból is egyedi volt, ami magyarázat lehet arra, hogyan maradhatott meg ez a nép annyi „történelmi csapás” ellenére. Az ókorban elvesztették hazájukat, nyelvüket, kultuszközpontjukat, világi törvényeiket. Ezek egyike vagy másika a legtöbb nép esetében eltűnéshez, beolvadáshoz vezetett.

Az élet a legnagyobb kincs

Egyrészt a zsidó vallás egyik központi kategóriájává tette az etika és az erkölcs fogalmát, amit a kereszténység is továbbvitt. A zsidó vallást körülvevő ókori kultuszokban a vallásosság sokkal inkább volt technikai kérdés: aki békében akart élni isteneivel, betartotta azok kultikus hagyományait, rituáléit. A morális parancsolatok szerinti életvezetés – még ha tudjuk, mi magunk is rendre megszegjük kisebb-nagyobb mértékben azokat – az európai civilizáció alapvető összetartó ereje lett.

A zsidó vallás másik korszakalkotó újítása az volt, hogy az életnek, a történelemnek értelmet tulajdonított. A görög és római mítoszvilág szereplőit a sors, az eleve elrendelt végzet dobálja: az emberi élet fonálát a három moira (rómaiaknál párka) fonja. Az ember megtehet bármit, mint Théba királya, Laiosz, hogy megakadályozza, hogy a jóslat, miszerint fia fog végezni vele és veszi el anyját, valóra váljon. A gyermeket a parancs ellenére nem ölik meg, valódi származását nem ismerve nevelkedik, majd anélkül, hogy tudná kit öl meg, végez apjával, és feleségül veszi anyját.

A zsidó felfogásból viszont az következik, hogy ha az életnek van értelme, és a világ tart valahova, egy nagyobb összefüggés felé, akkor nem lehet feladni, a legelkeserítőbb, felfoghatatlan helyzetben is tovább kell menni, élni kell, mert nem lehet, hogy ez a vég. Jób „élete” nem fejeződhet be a gettóban, a szekéren a pályaudvar felé, a gázkamrákban. Az életet, a hagyományokat Lackó viszi tovább.

Milyen bűn érdemel ilyen büntetést?

A bibliai Jób könyve az isteni létezés és tulajdonságok észérvekkel való bizonyításával foglalkozó vallásfilozófia, a teodícea központi kérdéseit veti fel. Jób, mindenben az isteni előírásoknak megfelelően él, családjával boldog, gazdálkodásával elégedett lehet. A Sátán közbenjárására az Isten végül próbára teszi őt, vajon minden körülmények között

hű marad-e hozzá. Jób sorra veszíti el azt, ami fontos volt számára az életben, házát, jószágait, családtagjait, végül egészségét. Jób ekkor lázad fel, nem tudja elfogadni azt a lehetőséget, hogy az Isten a bűneiért mért rá ilyen súlyos büntetést, ám azt a magyarázatot sem teheti magáévá, hogy az Isten ezzel akarja próbára tenni őt.

Az Isten viszont azt utasítja vissza, hogy az embernek jogában állna kifürkészni az ő szándékait. A teodícea alapkérdése adott: ha egyszer mindenért, ami itt a világon létrejön Isten a felelős, az abszolút jóból honnan származhat a rossz? Avagy létezik a Rossz is, ami viszont az egyistenhitet kérdőjelezné meg. Szent Ágoston válasza erre az volt, hogy a rossz önmagában nem létezik, az nem más, mint a jó hiánya.

A fenti dilemmát vetette fel még élesebben a holokauszt is. Hogyan lehet hinni egy olyan Istenben, annak jószágában, aki engedte, hogy tízmilliónál is több embert, köztük 6 millió zsidót küldjenek nagyipari módszerekkel a halálba? A válaszok szerteágazók, megjelenik köztük isten ostora, a világ bűneiért szenvedő zsidó nép, ám ennek elutasítása is, miszerint nincs az a bűn, amely ehhez hasonló büntetést érdemelne. Akik elutasítják az isteni büntetés tézisé, hivatkoznak arra, hogy Isten rejtőzködése az emberi szabad akarat alapja, a teremtő ezért nem fogja vissza minden zsarnok kezét a történelemben.

Ott az Isten, felkötve

Más megközelítésben Isten nem teljesen mindenható, vagyis nincs ellentét az isteni jószág és az emberiség által elkövetett gonoszságok között. Gábor György Elie Wiesel holokauszt-túlélő író egy regénybeli jelenetét idézte fel. Ebben Wiesel, aki maga a holokauszt történelmi egyediségét hangsúlyozza, egy haláltáborból való szökési kísérlet következményeit mutatja be.

A tábori örök bosszúból kiválasztanak néhány rabot, akik a szökési tervbe nem voltak beavatva – köztük egy 6-7 éves kisfiút –, és felakasztják őket. A kisfiú hosszan fuldoklik, teste nem elég súlyos, hogy megfojtsa a kötél. A tömegben valaki felteszi a kérdést: ilyenkor hol van az isten, mire egy rabbi azt válaszolja: ott van, felkötve.

Gábor György a következőkben rámutatott, hogy míg az értelmes, megválaszolható kérdés lehet egy adott szituációban, hogy magyarnak vagy franciának vallom magam, addig a magyar és a zsidó nem szimmetrikus népfogalmak, így nem írhatók le a vagy-vagy elve szerint. A zsidóság másképp nép, mint a magyar vagy a francia, ám ez nem értékítélet. A zsidó nép, a kiválasztott nép – avagy az eredeti héber szöveg szerinti „támasztott nép” – az Ószövetség alapján nem kiválóbb bármely más népnél. Sőt hajlamos megtévedni, illetve Jónás módjára elszaladni a felelősség elől.

Európában zsidók és keresztények vagyunk

Akárcsak istene, a filmbéli Jób is egy rakoncátlan fiút választ ki az árvaházban. Ráadásul a zsidóság tisztában van tökéletlenségével, legalábbis a Biblia nem csak azzal üt el más ókori népek történeteitől, hogy csak egy isten szerepel benne: az abban az időben született eposzok egy-egy nép hőstetteit zengik, míg a Bibliát át meg átszövi az önkritika.

Gábor György hangsúlyozta, hogy hamis illúzió a vallások között egyfajta közös megegyezést keresni. A hit nagyfokú elköteleződést jelent, a hívő abban a tudatban él, hogy az ő igazsága az Igazság. Ebben kompromisszumra törekedni olyasféle dolog volna, mintha a zsidó egyistenhívő és a szentháromságot valló római katolikus megegyezne, na jó, legyen kettő. Ám ez addig nem jelent problémát, amíg a vallás nem válik hatalmi, politikai játszmák eszközévé, hiszen minden vallás mélyén ott rejtőzik a fundamentalizmus lehetősége, amire a történelem számos példával szolgált eddig is.

A vallások egymást kizáró volta ellenére Európában egyszerre vagyunk zsidók és keresztények abban az értelemben, hogy lehetünk bár katolikusok, reformátusok, zsidók vagy éppen ateisták, ugyanannak a kultúrkörnek az anyanyelvét beszéljük, szimbólumrendszerét értjük. Más vallások megismerhetők, megérthetők, mint ahogy egy másik nyelv is megtanulható, ami azonban nem jelenti azt, hogy ne egyik vagy másik nyelven beszéljünk.

A vallások közti békés együttélés lehetőségének megteremtésében a nyugati civilizáció az alapvető lépést az állam és az egyház elválasztásával tette meg, mutatott rá az előadó. Ez nemcsak azt jelentette, hogy az államnak nem joga és nincs is lehetősége

kijelölni a neki kedves vallásfelekezetet, hanem felvállalta azt a kötelezettséget is, hogy megteremti azokat a kereteket, amelyekben belül az állampolgárok szabadon megélhetik, gyakorolhatják saját hitüket. Ám ez egyben az egyes egyházak számára is csak látszólag hátrány, mert ezzel a lépéssel az állam arról is lemondott, hogy beavatkozzon az egyházak életébe, azaz az állam szekularizációja a felekezeti autonómiának is alapja lett.

A FOLYTATÁS

Az Anno Filmklub az idei évben még egy ízben jelentkezik, december 16-án szerdán 18 órakor Elia Suleiman: Deus ex machina című marokkói-palesztin-francia-német koprodukciónban készült filmjét tekinthetik meg ingyenesen az érdeklődők, a film után pedig Lugosi György történésszel nyílik mód beszélgetésre.